

Araştırma Makalesi / Research Article

GELİR ÇEŞİTLENDİRMESİNİN BANKA PERFORMANSINA VE RİSKİNE ETKİSİ: GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÖRNEĞİ

Gökhan DAĞILGAN¹

Öz

Dünya ekonomisinin finansal liberalleşme süreci ile bankalar, sadece geleneksel kredilendirme faaliyetleri yerine farklı faaliyetlerde de bulunmaya yönelmiştir. Bankaların geleneksel gelir kaynağı faiz geliri olmakla birlikte, faiz dışı gelir elde etme durumu da ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı banka yöneticileri, düzenleyiciler, yatırımcılar ve bankalar için gelir çeşitlendirmesi ile bankacılık performansı ve riski arasındaki ilişkiyi araştırmak çok önemli bir hale gelmiştir. Bu çalışmada, 22 gelişmekte olan ülkeler için 2005-2020 yılları arasında yıllık veriler ve 352 gözlem kullanılarak, gelir çeşitlendirmesinin banka performansı ve riski üzerindeki etkisi iki aşamalı Sistem GMM yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucu elde edilen bulgularda, gelir çeşitlendirmesinin banka performansını etkilemediği belirlenmiştir. Fakat gelir çeşitlendirmesinin finansal güçlülüğü azalttığı ve bankacılık riskini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik büyüme oranındaki artış ise banka performansını artırırken; finansal güçlülüğü artırıp riski azaltmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gelir çeşitlendirme, banka performansı, bankacılık riski, ekonomik büyüme, sistem GMM.

Jel Kodları: C22, F43, G21

EFFECT OF INCOME DIVERSIFICATION ON BANK PERFORMANCE AND RISK: CASE OF DEVELOPING COUNTRIES

Abstract

With the financial liberalization process of the world economy, banks have tended to engage in different activities instead of just traditional lending activities. While the traditional source of income for banks is interest income, non-interest income has also emerged. Therefore, it has become very important for bank managers, regulators, investors and banks to investigate the relationship between income diversification and banking performance and risk. In this study, the effect of income diversification on bank performance and risk was analyzed using the two-stage System GMM method, using annual data and 352 observations for 22 developing countries between 2005 and 2020. In the findings obtained as a result of the analysis, it was determined that income diversification did not affect the bank performance. However, it is concluded that income diversification reduces financial strength and increases banking risk. While the increase in the economic growth rate increases the bank's performance; increases financial strength and reduces risk.

Keywords: Income diversification, bank performance, banking risk, economic growth, system GMM.

Jel Codes: C22, F43, G21

¹ Öğr. Gör. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Gediz Meslek Yüksekokulu, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, gokhan.dagilgan@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6916-6506.

Başvuru Tarihi (Received): 01.11.2022 **Kabul Tarihi** (Accepted): 24.04.2023

Giriş

Bankalar özellikleri ve diğer firmalardan farklılıkları nedeniyle, genel finansman literatüründeki bulgular bankacılık sektörü için geçerli olmayabilir. Bankalar ayrıca, odaklanmaya veya çeşitlendirmeye yönelik teşvikler yaratan çelişkili düzenleme ve denetimlerle de karşı karşıyadır. Şubeleşme, giriş ve varlık yatırım kısıtlamaları gibi birçok faktör ve denetçiler riskleri azaltmak için çeşitlendirmeyi teşvik etme eğilimindedir.

Levine'e (2005) göre, banka performansının belirleyicilerini anlamak önemlidir; çünkü istikrarlı bir banka meydana getirmekte ve ekonomik büyümenin önemli bir itici gücü haline gelmektedir. Birçok çalışma, banka etkinliği ile çeşitli banka ve piyasa özellikleri arasındaki pozitif veya negatif ampirik bağlantılar bulmuşlardır. Clark ve Siems'e (2002) göre, bankacılık sektörü artan deregüasyon ve rekabete bağlı olarak önemli değişimler yaşamıştır. Sonuç olarak, banka faaliyetlerinin kapsamı, geleneksel kredi-mevduat ilişkisi dışına çıkarak birçok ürün ile yeniden şekillendirilmiştir. Bu durum, bankacılık kurumlarının gelir getirici faaliyetlerini faiz dışı gelir işlemlerine doğru çeşitlendirme eğiliminde olduğu anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, bankaların ana gelir kaynağı müşterilere sağlanan kredilerden elde edilen faiz geliri olmasına rağmen; yatırım bankacılığı, menkul kıymet alım satımı, ücret yaratan faaliyetler ve diğer işlemler gibi faiz dışı gelir yaratan yeni bankacılık iş kolları ortaya çıkmıştır.

Gelir çeşitlendirmesinin performans etkilerine ilişkin mevcut çalışmalar, çok sayıda olmasına rağmen henüz bir fikir birliğine varmamıştır. Bankacılıktaki ana fikir, çeşitlendirmenin bankacılık riskini azaltma ve performansı artırma eğiliminde olduğunu savunmaktadır. Buna karşılık, mali kriz, agresif çeşitlendirme stratejilerinin bazı bankaların daha düşük risk yerine çok daha yüksek riske maruz kalmasına yol açıp açmadığı konusunda yasa koyucular, uygulayıcılar ve akademisyenler arasında ciddi endişelere yol açmaktadır. Bu nedenle, gelir çeşitlendirmesine ilişkin bakış açıları ve sonuçlar bir araştırmadan diğerine farklılık göstermektedir. Elsas ve ark. (2010), çeşitlendirilmiş bankaların, performansı artıran ve riski azaltan kapsam ekonomilerinden yararlandığını tespit etmektedir. Buna karşılık, Boyd ve diğerleri (1993), çeşitlendirmenin maliyetlerinin faydalarından daha ağır basabileceğini ve bankaların daha riskli hale gelebileceğini ve çeşitlendirilmiş faaliyetler doğası gereği geleneksel bankacılık işinden daha riskli olduğu için genel performanslarının bozulabileceğini öne sürmektedirler.

Ayrıca, bu çalışmaların çoğu ABD pazarına ve diğer gelişmiş ekonomilere dayanmaktadır. Buna karşılık, geleneksel olmayan bankacılık faaliyetlerinin gelişmekte olan ekonomilerde banka performansı ve riski üzerindeki etkileri nadiren ele alınmıştır. Bu eğilimler aynı zamanda gelir çeşitlendirmesinde önemli değişikliklere yol açmaktadır. Aslında, gelir çeşitlendirmesinin performans üzerinde olduğu kadar risk üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Gelir çeşitliliği bölgesel anlamda bankaların performansını ve riskini etkileyecek farklı tepkiler vermektedir. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkelerde gelir çeşitlendirmesinin bankaların performansı ve riski üzerindeki etkisi irdelenecektir. Bu araştırma makalesi, gelir çeşitlendirmesinin (faiz dışı gelir) genel banka performansı ve riski üzerindeki etkilerini ve belirleyicilerini geliştirmekte olan ülkeler bağlamında analiz etmeyi amaçlamaktadır.

1. Literatür Taraması ve Hipotez Geliştirme

1.1. Gelir Çeşitlendirmesi (Faiz Dışı Gelir) ve Performans

Banka kârlılığının belirleyicileri hem ulusal hem de uluslararası literatürde büyük ilgi görmektedir. Nisar ve ark. (2018), sekiz Güney Asya ülkesinde gelir çeşitlendirmesinin banka kârlılığı üzerindeki etkisini incelemiş ve faiz dışı gelirin kârlılık üzerinde olumlu bir etkisi olduğu sonucuna varmıştır.

İtalyan bankaları üzerine yaptıkları çalışmada Chiorazzo ve ark. (2008), gelir çeşitlendirmesinin bankaların riske göre düzeltilmiş getirileri üzerindeki olumlu etkisini araştırmıştır. Ayrıca, büyük

bankalar gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesinden küçük bankalara göre daha fazla kazanç elde etmişlerdir. Ancak, küçük bankalar, gelir kaynaklarını düşük bir faiz dışı gelir payı ile çeşitlendirirlerse, bu gelirden faydalanabilmektedirler. Dolayısıyla, bir gelir kaynağı olarak faiz dışı geliri eklemenin faydaları, bankanın büyüklüğü büyüdükçe azalmaktadır. Ancak diğer bulgular, faiz dışı gelir oranı ile ticari bankaların performansı arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir.

De Young ve Roland (2001), ABD bankalarından elde edilen verileri kullanarak, 1988 ve 1995 yılları arasında 472 bankada gelir ve karlardaki üç aylık hareketleri analiz etmiş ve ücrete dayalı faaliyetlerden elde edilen gelirin payı arttıkça kazanç oynaklığının arttığını bulmuşlardır.

Japonya bankacılık sektörü özelinde ele alınan çalışmada Sawada (2013), gelir çeşitlendirmesinin bankaların performansına etkisini araştırmıştır. Gelir çeşitlendirmesi ölçütü olarak faiz dışı gelirin toplam faaliyet gelirlerine oranını kullanmıştır. Çalışma sonucunda gelir çeşitlendirmesinin bankaların piyasa değeri üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gürbüz ve ark. (2013), 2005–2011 dönemi verileri kullanılarak Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 41 bankayı ele alarak yapmış olduğu çalışmada, çeşitlendirme, getiri ve bankacılık değişkenlerini kullanmış, Sistem Genelleştirilmiş Moment Yöntemi (System GMM) kullanarak analiz etmiştir. Araştırma bulgularında, çeşitlendirmenin bankaların performanslarını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Finansal sistemdeki bankaların kredilerden elde ettiği gelirden daha fazlasını faiz dışı gelirden elde ettiği, fakat bu durumun tatminkâr düzeyde olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Edirisiruya ve ark. (2015) Sri Lanka, Pakistan, Hindistan ve Bangladeş ülkelerinde borsada işlem gören bankaları ele aldığı çalışmayı panel veri ile analiz etmiştir. Araştırma bulgularında faiz dışı gelir çeşitlendirmesi yapıldığında borsa değerlerinde yükselişin gerçekleştiğini ödeme güçlüklerinde iyileşme yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. Fakat çok fazla ürün çeşitliliğinin ise bu ilişkide negatif etkilediğini bulmuşlardır.

Literatürden yola çıkarak çalışma için oluşturulan ilk hipotez aşağıdaki şekildedir:

H1: Gelir çeşitlendirmesi ticari bankaların performansını olumlu yönde etkiler.

1.2. Gelir Çeşitlendirmesi (Faiz Dışı Gelir) ve Risk

Oldukça rekabetçi finansal ortamda, çeşitlendirilmiş faaliyetlerin genel bankacılık riski üzerinde farklı etkileri olabilir. Çoğu çalışma, faiz dışı faaliyetlerin genellikle kazanç oynaklığı ve istikrarsız yapıları nedeniyle daha yüksek bir risk ile ilişkili olduğunu bulmuştur.

Moudud-Ul-Huq (2018), faiz dışı gelirin sadece daha yüksek kar getirmediğini, aynı zamanda belirsizliği nedeniyle kredi riskine ek olarak piyasa riski, likidite riski veya operasyonel risk gibi riskler de ürettiğini ileri sürmüştür. Bununla birlikte, faiz dışı gelir akışları daha riskli ve faiz geliri ile yüksek korelasyona sahipse, bankalar daha yüksek riskle karşı karşıya kalabilir. Bununla birlikte, faiz dışı gelir akışları daha riskli ve faiz geliri ile yüksek korelasyona sahipse, bankalar daha yüksek riskle karşı karşıya kalabileceği bulgularına ulaşılmıştır.

Stiroh ve Rumble (2006), 1997-2004 döneminde ABD bankalarından oluşan bir örneklem kullanarak bankacılık riskinin belirleyicilerini araştırmışlardır. Faiz dışı gelir bileşenlerinin özellikle değişken faaliyetler olduğunu belirtmektedirler. Daha kesin olarak, ABD bankalarında daha yüksek bir faiz dışı gelir seviyesinin daha yüksek risk ve daha düşük riske göre ayarlanmış karlarla ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.

Delpachitra ve Lester (2013) çeşitlendirmenin banka performansı üzerindeki etkilerini incelemek için 2000'den 2009'a kadar listelenen 12 banka arasından Avustralya'ya ait dokuz bankadan oluşan

bir örneklem kullanmıştır. Ampirik sonuçları, faiz dışı gelir ve gelir çeşitlendirmesinin kârlılığı azalttığını ve bankaların genel temerrüt riskini iyileştirmediğini göstermektedir.

Stiroh (2004), ABD bankaları için faiz dışı gelir ile gelirlerin oynaklığı arasındaki bağlantıyı incelemiş ve ABD'deki bankaların, gelir getirici faaliyetlerini faiz gelirinden değiştirerek istikrarlı gelir ve azaltılmış risk şeklinde çeşitlendirmenin fayda sağlayacağını bulmuştur. Zhou (2014), 1997-2012 döneminde 62 Çin ticari bankasını incelemiş ve gelir çeşitlendirmesi ile bankacılık riski arasındaki ilişkinin önemsiz olduğunu bulmuştur.

Literatürden yola çıkarak çalışma için oluşturulan ikinci hipotez aşağıdaki şekildedir:

H2: Gelir çeşitlendirmesi ticari bankalarda daha yüksek risk ile ilişkilidir.

2. Veri ve Metodoloji

2.1. Örneklem ve Veri

Bu çalışma, gelir çeşitlendirmesinin banka performansı ve bankacılık riski üzerindeki etkisini 22 gelişmekte olan ülke için panel veri seti ile analiz ederek incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmaya dahil edilen ülkeler Tablo 1'de yer almaktadır. Bu çalışmada analizler 2005-2020 periyodu, yıllık veriler kullanılmıştır. Serilerin tümü Dünya Bankası'ndan elde edilmiştir. Bu ülkeler ve veri tarihleri, gelişmekte olan ülke kategorisi içerisinde yer alması ve belirtilen tarihler için eksiksiz verilere sahip olmasından dolayı seçilmiştir. Ayrıca ülke sınıflandırmaları yapılırken, Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin ülkelere dair sınıflandırması baz alınmıştır (IMF, 2022).

Tablo 1. *Gelişmekte Olan Ülkelerin Listesi*

Arnavutluk	Bulgaristan	Endonezya	Meksika	Rusya	Ukrayna
Belarus	Çin	Hırvatistan	Paraguay	Sırbistan	Uruguay
Bosna H	Ekvador	Kosta Rika	Peru	Tayland	
Brezilya	Ermenistan	Malezya	Romanya	Türkiye	

Aşağıdaki tablo 2'de değişkenlere ait özet istatistikler yer almaktadır. Değişkenlere ait gözlem sayısı 352'dir.

Tablo 2. *Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler*

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Std.Sapma	Minimum	Maksimum
ROA	352	1.524	1.862	-23.800	6.529
Z-SKOR	352	13.234	5.704	2.690	26.179
GÇ	352	35.248	13.695	10.717	95.421
BK	352	54.900	13.113	22.307	99.941
TÖTV	352	11.580	3.390	4.400	23.600
TKTV	352	111.73	49.942	29.118	342.43
GSYİH	352	3.266	4.153	-15.136	14.230
ENF	352	5.252	6.035	-1.584	59.219

2.2. Değişkenlerin Tanımı ve Ölçümü

Banka performansını aktif kârlılık (ROA) ile ölçülmektedir. Net karın toplam aktiflere oranı olarak hesaplanır; bir bankanın varlıklarından gelir elde etmedeki etkinliğini ölçmektedir. Bankacılık riski için literatürde yaygın olarak kullanılan farklı varlık ve temerrüt riski ölçümleri bulunmaktadır. Bu çalışmada, bankacılık sektöründe finansal güçlülüğü ve iflas riski ölçümünü temsil ettiği için Z-skoru ölçüsü kullanılmaktadır. Bir bankanın aktif kârlılığının ve özkaynakların

toplam aktiflere oranının toplamının bankanın aktif kârlılığının standart sapması üzerinden kullanılmasıyla hesaplanmaktadır. Gelir çeşitlendirme (GÇ) ölçüsü olarak faiz dışı gelir kullanılmaktadır. Gelir çeşitlendirme değişkeni, faiz dışı gelirin toplam gelire oranına eşittir. Burada faiz dışı gelir, komisyonlardan elde edilen gelirler ile diğer net faiz dışı gelirlerin toplamı iken faaliyet geliri, net faiz geliri ile faiz dışı gelirin toplamıdır (Majumder ve Uddin, 2017). Kontrol değişkenleri olarak beş kontrol değişkeni kullanılmıştır. Üç bankacılık değişkeni, iki makroekonomik değişkenden oluşmaktadır. Banka konsantrasyonu (BK), ülkenin aktif toplamı bakımından en büyük üç bankasının toplam aktiflerinin bankacılık sektörünün toplam aktiflere oranını göstermektedir. Bir bankanın sermaye yapısının sağlamlığının bir ölçüsü olarak özkaynakların toplam varlıklara oranı (TÖTV) ve toplam kredilerin toplam varlıklara oranı (TKTV) kullanılmıştır. İki makroekonomik faktör, enflasyon (INF) ve gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) büyümesi değişkenleridir.

Tablo 3. Analizde Kullanılan Değişkenler ve Tanımları

Değişken	Açıklama	Kaynak
ROA	Aktif Karlılık Oranı (Net Kar/Aktif Toplamı)	WDI
Z-SKOR	Z-Skoru	WDI
GÇ	Faiz Dışı Gelir/ Toplam Gelir	WDI
BK	Banka Konsantrasyonu	WDI
TÖTV	Toplam Özkaynak/ Toplam Varlık Oranı	WDI
TKTV	Toplam Kredi/ Toplam Mevduat Oranı	WDI
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Büyüme Oranı	WDI
ENF	Enflasyon Oranı	WDI

2.3. Metodoloji

Makalede değişkenler arasındaki bağı araştırmak için dinamik panel yöntemlerinden olan iki aşamalı Sistem Genelleştirilmiş Momentler Yöntemini uygulanmıştır. Yöntem, heterojenlik sorunlarına çözüm sağlar ve heterojenliğin sonuçlar üzerindeki etkilerini kontrol eder. Dinamik modelde hata terimi ile bağımlı değişken gecikmeli değeri arasında korelasyon bulunması, en küçük kareler yöntemlerinin kullanılması durumunda tutarsız sonuçlara oluşturmaktadır. Sistem GMM yöntemi bu tutarsız sonuçların önüne geçmektedir. (Baltagi, 2008:138). Sistem GMM yönteminde, fark GMM yöntemindeki gibi t döneminden t-1 döneminin fark alma işlemi yerine, değişkenlerin bütün olası gelecek değerlerinin ortalamalarının farkı alındığından birinci farklar yönteminden kaynaklanan veri kaybı minimuma indirilmektedir (Blundell ve Bond, 2000:334). GMM model denklemi aşağıda verilmiştir:

$$Y_{it} = \delta Y_{i,t-1} + \beta_1 X_{1,it} + \beta_2 X_{2,it} + \beta_3 X_{3,it} + \beta_4 X_{4,it} + \beta_5 X_{5,it} + \beta_6 X_{6,it} + u_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

GMM modelinin diğer temel özelliği, otokorelasyon ve değişen varyans etkilerini kontrol etmektir. Değişkenleri kullanan GMM denklemi aşağıdaki gibi verilmiştir:

$$ROA_{it} = \delta ROA_{i,t-1} + \beta_1 GÇ_{1,it} + \beta_2 BK_{2,it} + \beta_3 TÖTV_{3,it} + \beta_4 TKTV_{4,it} + \beta_5 GSYIH_{5,it} + \beta_6 ENF_{6,it} + u_{it} + \varepsilon_{it} \quad (\text{Model 1})$$

H₁ hipotezimizde kullanacağımız modelimiz yukarıda yer alan Model 1'dir. Gelir çeşitlendirmesinin banka performansı üzerindeki etkisini ölçmek için kullanılacak modeldir.

$$ZSKOR_{it} = \delta ZSKOR_{i,t-1} + \beta_1 GÇ_{1,it} + \beta_2 BK_{2,it} + \beta_3 TÖTV_{3,it} + \beta_4 TKTV_{4,it} + \beta_5 GSYIH_{5,it} + \beta_6 ENF_{6,it} + u_{it} + \varepsilon_{it} \quad (\text{Model 2})$$

H₂ hipotezimizde kullanacağımız modelimiz yukarıda yer alan Model 2'dir. Gelir çeşitlendirmesinin bankacılık riski üzerindeki etkisini ölçmek için kullanılacak modeldir.

Bu çalışmada, ekonometrik analiz programı olan Stata programı yardımıyla gerçekleştirilmiş ve Roodman (2009) tarafından geliştirilen Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu (Sistem GMM) için yazılan kod kullanılmıştır.

3. Ampirik Bulgular

Analiz sonuçlarına göre, gelir çeşitlendirmesi yani faiz dışı gelirden negatif ve anlamsız bir p değeri elde edilmiştir. Tablo 4'te sunulan sonuçlar, faiz dışı gelirdeki payını artıran bankaların banka karlılığı yani performansını etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Fakat; banka konsantrasyonu ve toplam özkaynakların toplam varlıklara oranında pozitif ve anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Bankacılık sektöründe ilk üçte yer alan bankaların yoğunluğu arttıkça aktif karlılık yani performans artmaktadır. Aynı şekilde bankaların özkaynaklarındaki artış aynı şekilde aktif karlılığı artırmaktadır. Makroekonomik göstergelerde ise büyüme oranı pozitif ve anlamlı, enflasyon oranı ise negatif ve anlamlıdır. Büyüme oranı arttıkça bankaların performansı artmakta, enflasyon oranı arttıkça bankaların performansı yani karlılığı azalmaktadır. Bu sonuca göre birinci hipotezimiz (H1) reddedilmektedir.

Tablo 4. Gelir Çeşitlendirme ve Banka Performansı Analiz Sonuçları

	<i>Sabit Etkiler</i> ROA	<i>Sistem GMM</i> ROA
Bağımsız Değişkenler		
ROA (t-1)		-0.199*** (-3.05)
GÇ	-0.007 (-0.87)	-0.034 (-0.11)
BK	0.021** (2.11)	1.943** (2.23)
TÖTV	0.186*** (3.50)	2.608*** (4.84)
TKTV	-0.007* (-1.79)	-0.827 (-0.90)
GSYIH	0.096*** (4.15)	0.093*** (4.51)
ENF	-0.013 (-0.71)	-0.047*** (-2.75)
Testler		
Adj R ²	0.125	
Wald chi2(Olasılık)	0.000	0.000
N (Gözlem sayısı)	352	330
AR(1)		-1.15
p-değeri		(0.024)
AR(2)		-0.46
p-değeri		(0.647)
Hansen Testi		12.17
p-değeri		(0.593)

***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde katsayıların anlamlılığını ifade etmektedir. Parantez içindeki terimler z istatistiklerini belirtir. AR2 Testi H0: 2. dereceden otokorelasyon yoktur. Hansen Testi H0: Aşırı tanımlama kısıtlamaları geçerlidir.

Gelir çeşitlendirmesinin bankacılık riski üzerindeki etkisi incelendiğinde, Tablo 5'te görüldüğü üzere faiz dışı gelir negatif ve anlamlıdır. Bu sonuç gelir çeşitlendirmesinin bankacılık riskini %1 düzeyinde anlamlı ve olumsuz etkilediğini göstermektedir. Gelir çeşitliliğindeki bir artışın Z-skorundaki bir azalışa sebep olduğu anlamına gelmektedir. Bu durum, Z-skorunu negatif etkilendiği için gelişmekte olan ülkelerin bankaları finansal güçlülüğü azalmakta ve risk artmaktadır. Bu bulgu; Boyd vd. (1993), Stiroh ve Rumble (2006), Delpachitra ve Lester (2013) ve Moudud-Ul-Huq (2018) bulguları ile uyumludur. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerin

bankaları faiz dışı gelir faaliyetlerine girerek gelir çeşitliliğini artırdıklarında istikrarları, finansal güçlüğü azalmakta ve riskleri artmaktadır. Dolayısıyla ikinci hipotez (H2) kabul edilmektedir.

Ayrıca banka konsantrasyonu bankacılık riski üzerinde negatif ve anlamlı etkiye sahiptir. Ekonomik göstergelerden olan ekonomik büyüme oranı da pozitif ve anlamlı sonuçlar vermiştir. Banka yoğunluğu arttıkça finansal güçlülük ve istikrar azalmakta ve risk artmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümelerindeki artış finansal güçlülük üzerinde pozitif etki yaratmakta ve risk azalmaktadır.

Tablo 5. Gelir Çeşitlendirme ve Bankacılık Riski Analiz Sonuçları

	<i>Sabit Etkiler</i> <i>Z-SKOR</i>	<i>Sistem GMM</i> <i>Z-SKOR</i>
<i>Bağımsız Değişkenler</i>		
Z-SKOR (t-1)		-0.677*** (11.15)
GÇ	-0.006 (-0.71)	-1.810*** (-2.91)
BK	-0.035*** (-3.60)	-3.094* (-1.84)
TÖTV	0.547*** (10.48)	0.548 (0.44)
TKTV	-0.005 (-1.26)	-0.101 (-0.12)
GSYIH	0.013 (0.61)	0.073*** (4.25)
ENF	0.007 (0.41)	-0.002 (-0.16)
<i>Testler</i>		
Adj R ²	0.289	
Wald chi2(Olasılık)	0.000	0.000
N (Gözlem sayısı)	352	330
AR(1)		-2.56
p-değeri		(0.001)
AR(2)		1.79
p-değeri		(0.074)
Hansen Testi		9.28
p-değeri		(0.987)

***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde katsayıların anlamlılığını ifade etmektedir. Parantez içindeki terimler z istatistiklerini belirtir. AR2 Testi H0: 2. dereceden otokorelasyon yoktur. Hansen Testi H0: Aşırı tanımlama kısıtlamaları geçerlidir.

4. Sonuç

Finans piyasasında banka performansının ve riskinin belirleyicilerini anlamak önemlidir. Performans ve risk banka sağlığını oluşturur ve ekonomik büyümenin iki önemli itici gücüdür. Bu çalışmada ana belirleyici olan gelir çeşitlendirmesi tanıtılmıştır. Daha sonra literatürü gözden geçirilmiş ve araştırma hipotezleri formüle edilmiştir. Ardından, örnekleme, değişkenleri ve metodolojiyi ve ardından ampirik sonuçlarımız sunulmuştur. Araştırmada, 2005-2020 döneminde gelişmekte olan ülkelerin banka verilerinden oluşan bir örneklem kullanılarak yapılmıştır. Bu nedenle bu araştırmanın amacı, faiz dışı gelirin gelişmekte olan ülkelerin banka performansı ve riski üzerindeki etkisini belirlemektir. İlk olarak, gelir çeşitlendirmesinin banka performansı üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkelere faiz dışı gelir faaliyetleri ile karlılık arasında bir ilişki tespit edilmemiştir. Ayrıca banka yoğunluğu, özkaynaklardaki artış ve ekonomik büyüme faktörlerinin banka performansı ve karlılığını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

İkinci olarak, gelir çeşitlendirmesinin bankacılık riski üzerinde negatif bir etki yarattığı tespit edilmiştir. Faiz dışı gelir faaliyetleri arttıkça, bankaların finansal güçlülüğü azalmakta riski artmaktadır. Bu bulgu çalışmanın temel bulguları arasında yer almaktadır. Mevcut literatür ile karşılaştırıldığında Boyd vd. (1993), Stiroh ve Rumble (2006), Delpachitra ve Lester (2013) ve Moudud-Ul-Huq (2018)'in bulguları ile elde edilen bulgular uyumludur. Aynı şekilde banka yoğunluğu arttıkça finansal güçlülük azalmakta ve risk artmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümelerindeki artış ise finansal güçlülük üzerinde pozitif etki yaratmakta ve risk azalmaktadır.

Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sistemi, gelişmiş ülkelere göre daha fazla büyüme oranına sahiptir. Yüksek büyüme oranına sahip olan bir bankacılık sistemi, çeşitli riskler ile karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sistemi istikrarsız, kırılgan ve finansal güçlülüğü zayıf bir yapıya sahiptir. Bu nedenlerden dolayı, gelişmekte olan ülkeler için elde edilen bulgular önem arz etmektedir.

Bu çalışma gelecekteki araştırmacılar için birkaç şekilde genişletilebilir. İslami bankalar ile geleneksel bankaların ayrı ayrı gelir çeşitlendirmesinin etkileri bulunarak karşılaştırma yapılabilir. Ayrıca gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin verileri analiz edilerek karşılaştırma yapılabilir. Bu şekilde örneklem daha büyük hale gelecek ve daha sağlam olacaktır.

Bu çalışma, gelir çeşitlendirmesinin banka performansının ve riskinin açıklayıcı belirleyicilerini netleştirirken bazı sınırlamalara sahiptir. Bu sınırlamalar bazı ülkelerin verilerinin bulunmaması ve verilerin 2005'ten önceki yılları kapsamamasıdır.

Kaynakça

- Baltagi, B.H. (2008). *Econometric analysis of panel data*, (4.Edition). England: John Wiley & Sons,.
- Blundell, R. ve Bond, S. (2000). GMM Estimation with persistent panel data: an application to production functions. *Econometric Reviews*, 19(3), 331-339.
- Boyd, J.H., Graham, S.L. ve Hewitt, R.S. (1993). Bank holding company mergers with nonbank financial firms: effects on the risk of failure. *J. Bank. Financ*, 17, 43–63.
- Chiorazzo, V., Milani, C. ve Salvini, F. (2008). Income diversification and bank performance: evidence from Italian banks. *J. Financ. Serv. Res.* 33(3), 181–203.
- Clark, J.A. ve Siems, T.F. (2002). X-efficiency in banking: looking beyond the balance sheet. *J. Money Credit Bank*, 34(4), 987–1013.
- Delpachitra, S. ve Lester, L. (2013). Noninterest income: are Australian banks moving away from their traditional businesses?. *Econ. Paper*, 32(2), 190–199.
- DeYoung, R. ve Roland, K. (2001). Product mix and earnings volatility at commercial banks: evidence from a degree of total leverage model. *J. Financ. Intermed*, 10, 54–84.
- Edirisuriya, P., Gunasekarage, A. ve Dempsey, M. (2015). Bank diversification, performance and stock market response: Evidence from listed public banks in South Asian countries. *Journal of Asian Economics*, 41, 69-85.
- Elsas, R., Hackethal, A. ve Holzhauser, M. (2010). The anatomy of bank diversification. *J. Bank. Financ*, 34, 1274–1287.
- Gürbüz, A. O., Yanık, S. ve Aytürk, Y. (2013). Income diversification and bank performance: Evidence from Turkish banking sector. *Journal of BRSA Banking and Financial Markets*, 7(1), 9-29.

- International Monetary Fund, (2022). World Economic Outlook, countering the cost of living crises. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/10/11/world-economic-outlook-october-2022>.
- Levine, R. (2005). Finance and growth: theory and evidence. *Handb. Econ. Growth*, 1, 865–934.
- Majumder, M.T.H. ve Uddin, M.J. (2017). The determinants of profitability of nationalized banks in Bangladesh. *Int. J. Econ. Bus. Research*, 13(4), 335–348.
- Moudud-Ul-Huq, S., Ashraf, B.N., Gupta, A.D. ve Zheng, C. (2018). Does bank diversification heterogeneously affect performance and risk-taking in ASEAN emerging economies?. *Res. Int. Bus. Financ*, 46, 342–362.
- Nisar, S., Peng, K., Wang, S. ve Ashraf, B.N. (2018). The impact of revenue diversification on bank profitability and stability: Empirical evidence from South Asian countries. *Int. J. Financ. Stud*, 6(2), 40.
- Roodman, D. (2009). How to do xtabond2: An Introduction to difference and system GMM in Stata. *The Stata Journal*, 9(1), 86-136.
- Sawada, M. (2013). How does the stock market value bank diversification? Empirical evidence from Japanese banks. *Pacific-Basin Finance Journal*, 25, 40-61.
- Stiroh, K.J., (2004). Diversification in banking: is non-interest income the answer?. *J. Money Credit Bank.*, 36, 853–882.
- Stiroh, K.J. ve Rumble, A. (2006). The dark side of diversification: the case of US financial holding companies. *J. Bank. Financ*, 30(8), 2131–2161.
- Zhou, K. (2014). The effect of income diversification on bank risk: evidence from China. *Emerg. Markets Financ. Trade*, 50, 201–213.